

Oponentský posudek bakalářské práce
„FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PŮSOBNÍ CIRKULAČNÍCH PRACOVNÍCH
MIGRANTŮ Z UKRAJINY NA PRAŽSKÉM TRHU PRÁCE“

Bakalářská práce Vojtěšky Hervertové se dotýká **velmi zajímavého a dnes aktuálního fenoménu** cirkulační pracovní migrace. Autorka se pokouší o hlubší analýzu faktorů ovlivňujících působení pracovních migrantů z Ukrajiny na pražském pracovním trhu. Práce je založena na teoretickém rozboru dostupné literatury, analýze stávajících zákonů, předpisů a specializovaných státních programů. **Nejzajímavější součástí posuzované práce je analytická část** založená na poznatcích vlastního kvalitativního výzkumu realizovaného v hlavím městě Praze.

Jako nejvíce problematický aspekt celé práce vidím (paradoxně) v **použití termínu „cirkulační pracovní migranti“**. Přesto, že autorka tento termín používá ihned v názvu své bakalářské práce, čtenář se z textu nedoví, co vlastně tento termín pro autorku znamená. Jak v teoretické, tak i v analytické části textu **chybí jednoznačná operacionalizace tohoto pojmu**. Poprvé se v textu o významu cirkulační migrace dovídáme na str. 7, kde s odkazem na práci doc. Drbohlava autorka uvádí, že *„o cirkulační pracovní migraci se jedná v případě opakovaných výjezdů za prací do zahraničí, kdy dochází nejen k akumulaci finančního kapitálu, což se nejvýrazněji projevuje formou tzv. remitencí, ale zejména ke zvyšování „lidského kapitálu“ a „sociálního kapitálu“*. Podle mého názoru akumulace finančního, lidského a sociálního kapitálu není důsledkem jen cirkulačního migračního pohybu, tudíž zůstáváme u jediné podmínky cirkulace – tzv. „opakovanosti“. Ovšem dále v textu (str. 11) autorka odkazuje na zahraniční literaturu, která odlišuje různé typy migrací a mimo jiné je podle *„kritéria frekvence“* dělí na *„migraci opakovanou“* a *„migraci cirkulační“*. V čem je ale rozdíl mezi těmito typy nevysvětluje. Na str. 49 je uvedeno, že respondenty výzkumu jsou občané Ukrajiny „opakovaně žijící a působící na „trhu práce“ na území hlavního města Prahy minimálně po dobu 2 let“. Podle autorčina ujištění mělo jít výhradně o tzv. cirkulační pracovní migranty, což bylo zjištěno otázkou o opakovaných pobytech. Z guide listu se opravdu dovídáme o tom, že na úvod rozhovorů bylo zjišťováno, kdy respondenti přišli do ČR, zda je to jejich první pobyt a jak často jezdí domů. Není ale zřejmé, jaká kritéria výběru byla dále použita pro výběr „vhodných“ informátorů, tj. zda se do výběru dostali jen ti, kteří pravidelně (jak často?) jezdí do ČR jen na několik (kolik?) měsíců za rok, nebo také ti, kteří přijeli například podruhé, mají již řadu let stále platný (nepřerušovaný?) pobyt, ale častěji než dvakrát za rok dojíždějí do země původu za rodinou. Navíc (rovněž na str. 49) autorka uvádí, že vybírala „migranty bez snahy o integraci či bez plánů usadit se natrvalo v ČR“. V této souvislosti bych se ráda autorky zeptala, zda podle jejího názoru toto kritérium spadá pod definici „cirkulační migrace“ (případně s uvedením relevantních zdrojů v literatuře)?

Velice pozitivně hodnotím to, že posuzovaná bakalářská práce má **poměrně podrobné a logické členění** a rovněž i to, že autorka do analytické části zahrnuje **podrobný popis metodologického postupu** použitého ve vlastním výzkumu (včetně přehledové tabulky o respondentech). Je chvályhodné také to, že k vlastnímu šetření autorka přistupuje nejen jako k explorační analýze, ale pomocí sekundární analýzy dostupných zdrojů se naopak snaží o **vytčení vlastních výzkumných otázek** (i když si na tomto místě musíme uvědomit, že

kvalitativní charakter výzkumu zde nedává příliš mnoho prostoru pro testování výzkumných hypotéz). Vzhledně k tomu, že zodpovězení těchto výzkumných otázek by mělo být hlavním přínosem analytické části práce, rada bych některá autorčina zjištění okomentovala trochu podrobněji.

Pátá výzkumná otázka zní: **„Jak ovlivňuje sebehodnocení migrantů z Ukrajiny jejich působení na trhu práce v ČR?“** V odpovědi autorka uvádí, že sebehodnocení zkoumaných migrantů nevychází z druhu práce vykonávané v ČR, protože dotázaní cizinci „...jsou vděční za práci, za to že si mohou vydělat peníze (spíše řeší svoje rodinné a partnerské vztahy jak na Ukrajině, tak v ČR), což plně odpovídá teorii o segmentovaném pracovním trhu, kdy těžiště sebehodnocení migranta je spojeno se společenským statutem „doma,“ na Ukrajině“. (str. 62). Podobná argumentace se mi nezdá příliš přesvědčivou. V této souvislosti se naopak domnívám, že právě druh vykonávané práce pravděpodobně hraje klíčovou roli v sebehodnocení migrantů a při utváření představ či plánů ohledně „lepšího uplatnění“ na českém trhu práce. Všichni oslovení Ukrajinci v ČR vykonávají manuální, dělnickou, pomocnou a většinou málo placenou práci a jak je nastíněno v textu, mají vesměs nepříliš optimistické představy o své kariéře v ČR. K zodpovězení uvedené výzkumné otázky do vzorku by měli být zahrnutí i jiní vysoce kvalifikovaní či více „sebejistí“ migranti, kteří by mohli v tomto smyslu posloužit jako referenční skupina. V této souvislosti citovaní autoři (Grygar, Čaněk, Černík 2006) kromě jiného poznamenávají, že přestože se v průběhu času může právní postavení migranta změnit (například, že migrant časem získá povolení k trvalému pobytu spojené s automatickým přístupem na český trh práce), s nimi spojená hodnocení a sebehodnocení imigrantů na pracovním trhu často přetrvávají, v důsledku čehož migrant zůstává v původních sociálních sítích, a tudíž nemá příliš velkou perspektivu pracovního postupu. Autorka se zde ptá, zda sebehodnocení migrantů ovlivňuje jejich působení na českém trhu práce, ale na otázku bohužel odpovídá jen částečně, pouze konstatuje, že sebehodnocení je migranta vyvozováno z přístupu zaměstnavatele a majority. Dále uvádí, že znalost českého jazyka a osvojení si určitých pracovních dovedností ovlivňuje působení cirkulačních migrantů na trhu práce více než pobytový status (str. 63). Tento závěr opět není jednoznačný, kromě jiného proto, že všichni oslovení migranti mají velice podobný pobytový status, co se týče práv na českém trhu práce, respektive nikdo z nich nemá povolení k trvalému pobytu ani české občanství, a tedy jejich pobyt je přímo vázaný na to, zda mají platné povolení k práci nebo povolení k samostatné výdělečné činnosti.

Dále mám dotaz ke všem vytyčeným výzkumným otázkám: **Jsou tyto výzkumné otázky podle autorky relevantní jen pro cirkulační pracovní migraci nebo se také dotýkají i jiných typů migrací a proč?**

Dále bych ráda autorku požádala o **podrobnější vysvětlení souvislosti dvou výroků**: 1) *„Mezi vnější faktory výrazně ovlivňující ukrajinskou pracovní migraci v ČR řadím zejména imigrační politiku státu, projevující se např. realizací vízové politiky, regulací trhu práce i migrační situace pomocí právních předpisů a politických rozhodnutí.“* (str. 64) a 2) *„Vztah mezi pobytovým a ekonomickým statutem byl u migrantů zanedbatelný, většina respondentů se pohybovala ve sféře tzv. „šedé ekonomiky,“ vykonávala zaměstnání bez povolení k zaměstnání a bez požadavku kvalifikace.“* (str. 63). Co to přesně znamená? Neovlivňuje současná vízová politika, včetně stávajících regulací na trhu práce, pobytový

status zkoumané skupiny migrantů, jejich postavení na trhu práce a tudíž i ekonomický status?

Na závěr mám **dotazy tykající se použití citací vypovědí respondentů**. Skutečnost, že (jak je uvedeno v metodologické části na str. 51) všichni oslovení respondenti odmítli nahrávání rozhovorů, a tudíž že výzkumnice byla nucena vypovědi zapisovat, dle mého názoru značně omezuje práci s přímými výroky respondentů. V této souvislosti mám určité pochybnosti ohledně použití doslovných výroků, a proto se ptám:

1) Jak autorka stihla s takovou přesností zaznamenat celkem pozoruhodné množství přesných citací se zachováním originálního znění typu „... nemyslím tu budu dlouho...“ (str. 57), „...musela na cizineckú v týdnu trikrat...“ (str. 59), „...neumim anhlicky...“ (str. 62), „...Češi budú v prdeli, príjeduť Monholi...“ (str. 61) adt. při poměrně rozsáhlém okruhu otázek během hodinového rozhovoru? Nakolik rozsáhle tedy byly terénní poznámky k jednotlivým rozhovorům?

2) Jaký význam podle autorky má využití originálních výroků se zachováním dialektů a jazykové roviny informátorů? Také by mě zajímalo autorčino zdůvodnění poměrně častého využití latinských přepisů slangových výrazů, nespisovných označení nebo ukrajinských či ruských slov i mimo přímé citace, například „zarobitčany“ (str. 8), „vedmedyk“ (str. 56), „mafioska“ či „mošenník“ (str. 60). Podle mě použití těchto výrazů jen zvyšuje celkový počet uvozovek v textu, zbytečně zatěžuje čtenáře a většinou text obsahově neobohacuje.

Pro další využití posuzovaného textu doporučuji **sjednotit odkazy na použitou literaturu**, které se někdy v textu objevují v poznámce pod čarou, jinde v závorce.

Nehledě na zmíněné dotazy a námitky posuzovaná **bakalářská práce na mě působí celkem velmi pozitivním dojmem**. Poměrně pečlivě zpracovaná rozsáhlejší teoretická část svědčí o tom, že **autorka je dobře obeznámená s problematikou** pracovní migrace. V tomto smyslu velmi pozitivně hodnotím také autorčinu nenahraditelnou praktickou **zkušenost z bezprostřední terénní práce** ve zkoumané migrační komunitě.

Věřím, že předložený text svojí kvalitou odpovídá požadavkům bakalářské práce a proto navrhuji hodnocení: **B – velmi dobře**.

V Praze, dne 23. srpna

Mgr. Yana Leontiyeva